

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур
Кафедра української філології і методики навчання фахових
дисциплін

**Поліаспектність творчості
Лесі Українки
(до 150-річчя з дня народження)**

Збірник наукових статей і тез

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2021

УДК 821.161.2.09

П49

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
(протокол № 4 від 28 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Яремчук Н. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

Гармаш Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор
кафедри української літератури та журналістики імені професора
Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного
університету Г. С. Сковороди

Поліаспектність творчості Лесі Українки : збірн. наук. статей і
П49 тез. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 188 с.

УДК 821.161.2.09

© Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021

Оксана Струкова,
магістрантка 1 року навчання
філологічного факультету
Науковий керівник – д-р філол. наук, доц.
Сподарець Н. В.

ЖАНРОВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ РОМАНУ-ТРЕВЕЛЛІНГУ МАКСА КІДРУКА «МЕКСИКАНСЬКІ ХРОНІКИ. ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ МРІЇ»

Постановка проблеми. В сучасній українській літературі *тема подорожей* знайшла характерне вираження в творчості молодого письменника Макса Кідрука. Твори *в жанрі тревеллінгу* стали початком його літературної кар'єри. Часопис «Мандри» в 2013 році надрукував перші нариси письменника про закордонні подорожі.

Мандри світом Кідрук розпочав з країн Європи, та незабаром їх географія розширилась і швидко перейшла позначку 30. Здобутком тих подорожей стали твори: «Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії» (II премія на конкурсі «Коронація слова» у 2009 році та друге місце у конкурсі «Книга року від журналу «Кореспондент» у 2010 році), «Подорож на Пуп Землі» (2010), «Любов і піранії», «Навіжені в Мексиці» та «Навіжені в Перу» (2011), «На Зеландію!» (2014). Жанрова ідентифікація таких новітніх літературних форм відповідає сучасним стратегіям філологічної науки. Актуальність нашої роботи зумовлена й читацьким та дослідницьким інтересом до часописів, програм, блогів, в яких висвітлюється тема пригод та подорожей.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Констатуємо, що сучасні критики та літературознавці у свій спосіб намагаються окреслити типологічні ознаки самобутнього доробку Макса Кідрука. Так, Т. Бондаренко відмічає, що творчість М. Кідрука «є надзвичайно різноманітною. Його твори насичені професіоналізмами, топонімами, жаргонізмами. Широко представлена розмовно-побутова лексика» [3].

С. Надимкович говорить про романи М. Кідрука як про подорожні нариси та позначає, що «подорожні нотатки Максима Кідрука уважні до деталей, сповнені жартів та усебічно охоплюють дійсність. Автор наголошує, що подорож – це не лише позитивні враження, але й рутинна приготувань до неї та іноді негативні реакції на мандрівників» [10].

Поєднання структурних компонентів роману та подорожнього нарису виводять творчість Макса Кідрука за межі класичних стратегій текстотворення. Це привертає увагу читачів та літературних критиків. Дехто з них підкреслює новоторство таких жанрових форм, інші навпаки – шукають недоліки.

Мета нашої статті – встановлення ознак авторських жанрових кодів травелогу в тексті М. Кідрука «Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії».

Виклад основного матеріалу. Враховуємо, що жанрові ознаки «подорожі» зустрічаються і в подорожньому нарисі, але й відмінності заперечувати не можна. Основою «подорожі» є мандри головного героя, розповідь про пригоди в цих мандрах, характеристика побаченого на емоційному рівні, повідомлення документальної інформації про відвідані місця. В. Михайлов пише, що «в літературних подорожах, на відміну від наукових та інших видів, інформаційний матеріал висвітлюється на основі художньої та ідеологічної концепції автора» [9]. Літературознавець зазначає, що у XVIII ст. «ходіння» перейшли у подорожні записки; і вже далі на цей жанр мали вплив європейські твори з тематикою літературної подорожі. Науковець відзначає, що подальший розвиток жанру відбувається у «...формі щоденникових, епістолярних і мемуарних подорожніх записок художнього або художньо-публіцистичного характеру»[9].

Літературна «подорож» – це щось середнє між художнім твором та документом. Багато дослідників визначають цей жанр як синтетичний.

Подорожній нарис розвивався поступово, але послідовно формуючи власні об'єктно-предметні складові текстотипу: архітектура, побут, особливості суспільного устрою, звичаї, вірування народів різних країн, природа. Як і раніше, в сучасних тревеллінгах події розгортаються навколо автора, який на все має власний погляд та думки. Однак С. Гандлєвський бачить відмінність між «письменником-екскурсоводом» і «гідом-журналістом»: перший «нерідко «загороджує» собою пам'ятки, заради яких, начебто, він обзавівся книгою. Дивна річ, але саме ця дивина у хорошому письменнику і цінується» [5].

Як самостійний жанр, літературну подорож проаналізовано в дослідженнях Н. Маслова [8], К. Стеценко [11], В. Михайлова [9], В. Гумінського [6], В. Шачкова [16], М. Шадрина [15].

В. Гумінський говорить про «подорож» як про жанр, «... в основі якого лежить опис мандрівником (очевидцем) достовірних відомостей про будь-які, в першу чергу незнайом ічитачеві або маловідомі країни, землі, народи у вигляді заміток, записок, щоденників, журналів, нарисів, спогадів. Крім власне пізнавальних, подорож може ставити додаткові – естетичні, політичні, публіцистичні, філософські та інші завдання; особливий вид літературних подорожей – оповідання про вигадані, уявні мандрівки <...> з домінуванням ідейно-художнього елемента, що тією чи іншою мірою дотримуються описових принципів побудови документальної подорожі» [6]. «Ідеї свободи» є головною характеристикою жанру подорожі, на думку дослідника [6]. Ці «ідеї» – не ознака безкомпозиційного принципу, за умови їх використання в творах все одно спостерігається жанрова єдність та автономія, незалежно від авторської назви твору: «подорожні нариси», «записки», «подорожні щоденники» тощо.

Домінування у текстотворенні літературних «подорожей» документальної фактографії та її авторських оцінок, дозволяє розглядати такі твори як різновид жанру нарису.

У сучасних тревеллінгах постмодерністський герой-мандрівник відправляється у пошуках власного «я» та з метою пізнання навколишнього світу та його істини. У процес текстотворення у відповідності з жанрим кодом літературних мандрів включається тепер не тільки головний герой (зі своїм емоційним сприйняттям дійсності), а й суб'єктний ряд змодельованого автором світу, пов'язані з ними події, читач.

Зв'язок між оповідачем та іншими особами твору встановлюється завдяки спільному емоційному фону, який розкриває наратор, емоції перетворюються на текст. Таким чином, внутрішній світ репрезентується в художню реальність і стає зовнішнім, що є ознакою постмодерністського тексту та набуває типологічних ознак оповідання, документальної літератури та публіцистики. Оповідач не просто спостерігає дійсність, а спілкується зі світом (людей, речей, природи та ін.), ідентифікує себе в межах змодельованого світу.

З. Бауман висунув теорію наступних чотирьох типів постмодерністської людини: фланер, волоцюга, турист, гравець, що можливі в суспільстві, де порядок досягається спокусою, а не насильством [2]. В постмодерністських прозових текстах

простежуються вони усі, іноді в одному тексті можемо спостерігати декілька з них.

Сергій Жадан («Anarchy in the Ukr» [7]) зображує наратора-волоцюгу, який майже в прямому сенсі «живе на вокзалі», головні цінності для нього – це зміни і рух. Оповідачі Ольги Токарчук («Бігуни» [13]) також волоцюги в сучасному світі, вони тікають від буденності. Блоги з описами подорожей зображують тип туриста, який описує суб'єктивний досвід пізнання світу, відмінним від повсякденності. Герой-турист набуває враження та ділиться ними.

Оповідач у «Мексиканських хроніках...» Макса Кідрука демонструє туриста, який наділений рисами фланера. У світі наратора реальність постійно змінюється. Минуле та майбутнє наратору невідомі, він описує тільки те, що, власне, бачить. Дім – умовність, місце, де починається подорож, Стокгольм; Європа протиставляється Мексиці, яка є метою подорожі; Україна – місце народження.

Жанрова ідентифікація твору не відповідає типології класичних жанрових форм. Сам автор визначає його як роман. Літературознавці говорять про «Мексиканські хроніки...» як про тревелог або подорожній нарис, цикл оповідань. Дати однозначне визначення жанру цього твору, на думку С. Філоненка, «непросто, а то й неможливо» [14]. Дослідник зауважує, що «Мексиканські хроніки...» є «одним із найяскравіших явищ у вітчизняному літературному потоці 2009 року. До безумовних її переваг належать: позитивний образ молодого, енергійного, інтелектуально розвиненого українця, пластична, зрима картина далекої екзотичної країни, захопливий, динамічний, авантюрний сюжет, доброзичливий гумор, неабияка мовна експресія. Молодий автор вправно переніс на вітчизняний ґрунт зарубіжну модель популярного жанру, заповнивши літературну «лакуну» [14].

У рецензії М. Васьківа «А чи побачив читач Мексику?» акцентовано на інших особливостях текстотворення. На думку критика, «здоровий егоцентризм і амбіційність конче потрібні для творчої самореалізації. Гірша справа, якщо у творі тільки егоїзм і амбіційність присутні, для решти просто місця у тексті не вистачає» [4]. Однак М. Васьків підкреслює майстерність автора у побудові сюжетних ліній, його стилістичну вправність та почуття гумору. Останнє відзначається також О. Стусенко: «Насамперед мені заімпонував неповторний авторів гумор, який і став двигуном усієї

книжки. Багато ж бо хто, навіть маючи ампула гумориста, миттю втрачає почуття гумору, коли кпинять із нього самого, і вже точно не здатен посміятися з себе сам. У суспільстві, яке семимильними кроками інфантилізується, мало хто не боїться бути смішним. Кідрук у «Мексиканських хроніках...» – не побоявся. Гумор та іронія допомогли йому глянути збоку на світ і на себе у світі. Глянути самому й показати читачам»[12].

Заслуговує на увагу лексична особливість книги, багаторазове використання англійських слів подорожньої тематики: stopover, backup, itinerary, one click away та ін.

Композиція роману М. Кідрука «Мексиканські хроніки...» складається з сімнадцяти частин: передмовна, п'ятнадцять розділів та післямова. Фактографія подорожей ділить твір на подорожні нариси.

Кульмінація подорожі відома вже у передмові: оповідач опиняється посеред джунглів разом зі своїми супутниками. Бачимо прийом часової анахронії. Автор одразу попереджає, що цей твір – «це не звичайна книга про Мексику, не туристичний довідник, не своєрідний poradnik для самотніх мандрівців і навіть не життєпис. Це не проста розповідь про те, як якийсь хлоп з України, дослухавшись безумного поклику серця, одного спекотного літа рвонув на інший континент за дванадцять тисяч кілометрів від дому та перетнув Estados Unidos Mexicanos від західного до східного узбережжя. Зовсім ні... Це історія про одну зухвалу й абсурдну Мрію, яка завдяки безладній суміші з віри й упертості, подекуди рясно приправлених справжнім шаленством, зрештою втілилась у життя...» [1].

Саме мрія є другим образом в романі, який функціонує поряд з головним героєм. Читач може простежити «життя Мрії»: народження – в дитинстві зародилась думка відправитися в подорож до Мексики, після знайомства з книгою Генрі Райдера Хаггарда «Дочка Монтезуми»; життя – сама подорож; зникнення – здійснення мрії.

Мрія протиставлена повсякденності. Але повсякденністю автор вважає не все буденне життя. Для нього сірим та безбарвним є Стокгольм, він називає це місто «справжнє королівство темряви, що для мене, залюбленого у сонце і літо, стало істинним кошмаром. Почварна п'їтьма зачайлася у кожному закутку, вливалася, наче тягуча смола, у будинки, залишала невігійний слід сірості і журби на обличчях людей» [1].

Події роману розгортаються не завжди лінійно, в тексті простежуються відступи, коли головний герой аналізує ситуації подорожі, або попереджає та пояснює свої подальші емоційні реакції на них.

Жанрові особливості подорожнього нарису простежуються в єдиному образі «оповідач-мандрівник», тобто це одна й та сама людина (ім'я, автобіографічні відомості). Фотографія, що доповнює розповідь, підкреслює документальну складову твору. Автор-оповідач веде постійний діалог з читачем, тобто тісно взаємодіє: пояснює, ставить питання, ділиться думками, фантазіями: «Я ще раз глянув униз і з подивом побачив натовп, який, скільки сягало око, затопив Дорогу мертвих. Там стояло тисяч п'ятдесят-шістдесят розмаїтого люду, і всі звели вогники очей на вершину піраміди Місяця – чекали, що проголосить імператор. По краях, ближче до маленьких пірамід, тулились прості землероби в скромному білому одязі. Поперед них товпилися заможні землевласники в полотняних ризах, підперезані широкими поясами з густою бахромою і гарною вишивкою...» [1].

Підкреслена документальність є певною особливістю роману «Мексиканські хроніки», він як довідник мандрівника (путівник) інформує про розклад транспорту, способи бронювання, роботу авіакомпаній, їх назви та літаки. Але характеристика міст надається з емоційної сторони: автор описує не подробиці топосів, а свої власні відчуття від побаченого, своє сприйняття мексиканської культури. Так само, як в описі місцевих жителів, Кідрук використовує наступні словосполучення: «чорнопикий» (Кідрук 2016:208), «з карими очиськами» [1], «засмаглий» [1], «чорнявий» [1], «з графітовими кучерями» [1], «чорнява голова» [1], «смолянисті очі» [1] «чорні від засмаги та блискучі від поту» [1]. Деякі з них пейоративні: «чорні, наче шахтарі, що вилазять із забою, африканці, приземисті й веселі китайці, круглолиці та бліді японці, кремезні та світлоокі нащадки норманів, засмагли й експресивні італійці, флегматичні британці, французи усіх мастей і, звичайно, всюдисущі діти дядьки Сема, які казали [æ:] замість [a:] і куди лишень могли підкидали у свою говірку паразитичні «you know» та «I mean» [1].

Опозиція «своє - інше» замінює більш категоричне «своє - чуже»: «Я почувався зануреним у наскрізь інший світ, світ безперервної гуркотняви і гелгання. Практично все у Мексиці – не таке, як у нас, і навіть не таке, як у Західній Європі. Не те щоб краще чи гірше,

просто інакше. Зовсім інші, незнані дерева та рослини, інші машини на вулицях (особливо яскраві вантажівки та автобуси з довгими носами-капотами – таких ніколи не бачив), по-іншому сплановані будови, незвичайні дорожні знаки та розмітка. Навіть небо над головою, вічно засотане олов'яною плівкою смогу, і те здавалось чужим і незнайомим. На що воно схоже? На Мексику. І крапка» [1].

Простежимо ще одну опозицію «далекий - близький». Неодноразово протягом розповіді наратор згадує, що був далеко від дому: «Я вже вимальовував у голові картини, як лечу через Атлантику, затим підймаюсь у гори слідами Кортеса та його різношерстої ватаги, розказуючи всім зустрічним, що я з далекої України, а всі слухають, нашорошивши вуха, і не можуть надивуватися, якого дідька мене занесло в таку далечинь», або «Я їду до Мексики. За дванадцять тисяч кілометрів від України» [1].

Висновки. Отже, роман-тревеллінг Макса Кідрука «Мексиканські хроніки. Історії однієї Мрії» є оригінальною жанровою формою, текстуальна єдність якої визначається домінуючою функцією наратора-мандрівника. Предметом його літературної рефлексії стали враження від пережитих ситуацій та картин під час подорожі до Мексики. Але саме авторське маркування жанрової форми твору як роману вказує на те, що інстанція оповідача не обмежується роллю інтегратора фактів та вражень від мексиканських мандрів (що характерне для нарису). Текстотворча функція наратора розширена до статусу суб'єкта постмодерної свідомості (туриста-авантюриста), що існує у відкритому геокультурному просторі. Він ідентифікує себе як суб'єкта дії, буття якого у певний період життя визначалося фактором Мрії про далекі подорожі. Текст твору в оригінальному дискурсивному форматі тревеллінгу експлікує особливості самоідентифікації героя через опозиції: «своє - інше», «близький - далекий». Природа, культура далекої Мексики – це дуже цікавий інший світ, на фоні якого герой гостріше розуміє значущість свого, близького, українського.

Література

1. Кідрук М. Мексиканські хроніки. Історія однієї Мрії. Київ : Нора-Друк, 2009. 304 с.
2. Бауман З. У пошуках центру, що тримає. Глобальні модерності / пер. з англ. Т. Цимбал. Київ : Ніка-Центр, 2008. С. 201-220.

3. Бондаренко Т. Індивідуальний стиль Макса Кідрука. *Молодий вчений*, 2013. № 2. С. 54-57.

URL:<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2013/2/-20.pdf>.

4. Васьків М. А чи побачив читач Мексику? *Синопис: текст, контекст, медіа*. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка. 2013. № 3-5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2013_3-4_14.

6. Гандлевский С. Писатель и километраж. *Иностранная литература*. 2007. № 12. С. 271–272.

7. Гуминский В. М. Жанр путешествия в русской литературе и творческие искания Н. В. Гоголя: дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.01. Москва, 1996. 410 с.

8. Жадан С. Дешевина. Капітал. Харків : Фоліо, 2006. С. 3-225.

9. Маслова Н. М. Путевой очерк : проблемы жанра. Москва, 1980. 116 с.

10. Михайлов В. А. Эволюция жанра литературного путешествия в произведениях писателей XVIII – XIX веков : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Волгоград, 1999. 199 с.

11. Надимкович С. Жанрові особливості подорожніх нарисів Максима Кідрука. *Студентський науковий збірник*. 2012. № 2. С. 102-114.

12. Стеценко Е. А. История, написанная в пути... Записки и книги путешествий в американской литературе XVII – XIX вв. Москва, 1999. 312 с.

13. Стусенко О. Дальномірник. ЛітАкцент, 2011. URL: <http://litakcent.com/2011/12/08/dalnomirnyk/>.

14. Токарчук О. Бігуни: роман / пер. з пол. О. Т. Сливинський. Харків : Фоліо, 2011. 414 с.

15. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр: монографія. Донецьк : ЛАНДОН–XXI, 2011. 432 с.

16. Шадрина М. Г. Эволюция языка «путешествий» : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Москва, 2003. 394 с.

17. Шачкова В. А. «Путешествие» как жанр художественной литературы: вопросы теории. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. Серия: Филология. Искусствоведение. 2008. № 3. С. 277-281.